tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 3 2008

Zeven jaar weidevogels
in West-Friesland

Marco van der Lee

Over weidevogels in West-Friesland is relatief weinig bekend. Uit het onderzoek dat tussen 2000 en 2006 is uitgevoerd op percelen met agrarisch natuurbeheer blijkt dat de situatie er nogal afwijkt van andere weidevogelgebieden.

● *Kievit. Foto: Andrew George.*

Vanaf 1999 is de Agrarische Natuurvereniging in West-Friesland actief in het (financieel) stimuleren van agrariërs bij het weidevogelbeheer. Aanjager van het eerste uur was de weidevogelwerkgroep Obdam en omstreken, waar de eerste contracten werden afgesloten. In 2001 trad de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) in werking, en dit gaf nieuwe impulsen en een toename van gecontracteerde oppervlakten en bij een herziening van de SAN in 2004 volgde wederom een forse uitbreiding van deelnemende bedrijven. Thans zijn in zeven gebieden contracten voor weidevogelbeheer afgesloten, met in totaal 100 bedrijven op 3000 hectaren (zie kaartje).

● *De ligging van de zeven gebieden waar beheercontracten zijn afgesloten.*

Perceelgebruik

De gebieden waar weidevogelbeheer plaatsvindt zijn open, grotendeels verkavelde landschappen. Meestal is er sprake van intensieve bedrijfsvoering, Het meeste land is in gebruik als grasland, vooral gericht op de melkveehouderij. Om een beeld te krijgen van het landgebruik onder de leden, werd in 2006 een enquête gehouden. De resultaten zijn verzameld in tabel 1.

Op 56 hectaren is na 1 juni gemaaid. Van deze 56 hectaren waren 22 hectaren vluchtstroken en op 6 bedrijven lagen totaal 25 hectaren met een contract uitgestelde maaidatum. De overige 9 hectaren zijn door omstandigheden laat gemaaid.
Er wordt relatief veel land gebruikt om te weiden (20%). Op één bedrijf na lopen bij alle melkveebedrijven de koeien 's zomers buiten. Daarnaast worden in het gebied vrij veel schapen gehouden. Jaarlijks worden nieuwe percelen met tulpen beplant. Veel bedrijven laten een tulpenkweker 'rondgaan' op het bedrijf, en als alle percelen gebruikt zijn, begint een nieuwe ronde. Vuistregel is dat de tulpen na minimaal 6 jaar weer op hetzelfde perceel kunnen staan.
Maïs wordt geteeld door melkveehouders, als veevoer dat een aanvulling is op eiwitrijk voer.
De maïs wordt meerdere jaren op hetzelfde perceel verbouwd.
Onder 'overig bouwland' vallen diverse gewassen. In het oosten van het gebied wordt veel bloemkool en broccoli geteeld. ➤

● Nest gele kwikstaart met jongen.

● Gruttonest tussen bloemkool. Foto's: Marco van der Lee.

Landgebruik door de weidevogels

Kievit

Legsels van de kievit worden vooral gevonden op bouwland. Soms broeden ze bijna koloniegewijs bij elkaar wanneer een perceel bouwland wordt omgeven door meerdere percelen grasland, zoals vaak het geval is in maïspercelen en tulpen- of koolvelden. De jongen worden vaak aangetroffen op bouwland, inclusief tulpen. Het beregenen van tulpen en andere gewassen trekt veel jonge vogels aan.

Scholekster

Scholeksters worden het meest gevonden op bouwland. De vogels broeden minder dicht bij elkaar en meer verdeeld over de percelen dan de kievit. Op grasland wordt vaak ná de eerste snede gebroed. De jonge vogels blijven gewoonlijk op hetzelfde perceel, graag bij de slootkanten. Bouwland en beweide percelen zijn favoriet.

Grutto

Deze soort broedt vooral op grasland. Meer dan kievit en scholekster hechten grutto's aan een bepaald perceel, zodat wanneer gras wordt omgezet in tulpen, de grutto's daar blijven broeden. Ook broeden op ander bouwland komt, zij het minder vaak, voor. De jonge grutto's zoeken hun voedsel voornamelijk op grasland met lang of halflang gras. Vanaf de derde week komen ze vaker op korter gras, al of niet beweid. In tulpenpercelen worden soms gruttogezinnen aangetroffen, als daar vanaf eind mei onkruid in groeit.

Tureluur

Tureluurs broeden vooral op grasland, en soms in tulpen. Als veel kieviten op een perceel kaal bouwland broeden, zoekt de tureluur vaak een plekje op het ernaast gelegen grasland. Jonge tureluurs worden vooral aangetroffen langs de slootkanten, liefst op beweide percelen. Daarnaast verblijven ze vaak op percelen met tulpen, liefst als regelmatig wordt beregend.

Gele Kwikstaart

De gele kwikstaart broedt in tulpenvelden, en daarnaast in kleinere aantallen in aardappels en andere gewassen. De soort broedt niet in grasland, maar gebruikt wel graag de slootkanten van grasland en beweide percelen om voedsel te zoeken.

Andere soorten

De diverse eendensoorten broeden in het gras, sommige in de slootkant. Graspieper en veldleeuwerik broeden (in klein aantal) in allerlei gewassen.

Veldleeuwerik, wilde eend, patrijs, graspieper en gele kwikstaart kwamen veel talrijker voor dan nu

Landgebruik:	Totaal	Gemaaid voor 1 juni	Gemaaid na 1 juni	Weiden	Tulpen	Maïs	Overig bouwland
Hectaren	2890	1497	56	571	285	163	318
Percentage	100%	52%	2%	20%	10%	6%	10%

● Tabel 1. Landgebruik in hectaren en percentages.

Weidevogels in West-Friesland, terugblik

Jaren vijftig tot zeventig

We weten weinig over absolute aantallen weidevogels in de regio van 40-50 jaar geleden. In ieder geval was de bedrijfsvoering heel anders: de bedrijven waren veel kleiner en veel arbeidsintensiever. De percelen waren klein, lagen verspreid en waren soms alleen varend bereikbaar.
De polders hadden een weids en open karakter; er was een lappendeken van kleinere en grotere percelen met verschillend gebruik. Bouwland werd gebruikt voor tuinbouw, maar ook al voor bolgewassen. Het maaien vond veel meer gespreid in het seizoen plaats, van mei tot ver in juni. Door de arbeidsintensieve bedrijfsvoering was het druk in de polder.
Weidevogels waren er ook: voor zo ver we over gegevens beschikken kunnen we vaststellen dat de veldleeuwerik zéér algemeen was. Ook wilde eend, patrijs, graspieper en gele kwikstaart kwamen veel talrijker voor dan nu. De kievit broedde algemeen op gras- en bouwland. De grutto kwam voor op grasland, maar lang niet overal. Tureluurs werden uitsluitend in kleine aantallen aangetroffen in nattere graslanden. Watersnip en kemphaan hebben hooguit plaatselijk en in zeer

● *Tabel 2. Aantallen en dichtheden van weidevogels op de onder contract staande percelen, 3000 ha.*

Soort	aantal broedparen	dichtheid/ 100ha
Kievit	760	25,1
Scholekster	509	16,8
Grutto	355	11,7
Tureluur	159	5,3
Graspieper	46	1,5
Veldleeuwerik	28	0,9
Gele Kwikstaart	336	11,1
Kuifeend	130	4,3
Krakeend	35	1,2
Slobeend	30	1,0
Bontbekplevier	1	
Totaal	2389	78,9

kleine aantallen gebroed. De scholekster was een nieuwkomer in de regio vanaf de jaren vijftig. Zomertalingen waren, weliswaar in kleine aantallen, op veel plaatsen aanwezig. De zeer zeldzame slobeend nam wat toe vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, toen ook de kuifeend verscheen. In 1969 werd de dichtheid voor heel West-Friesland berekend van een aantal weidevogels; de resultaten gaven voor kievit, grutto, scholekster en tureluur respectievelijk 6, 5, 3 en 2 broedparen per 100 ha (Zomerdijk et al., 1971). Tussen 1970 en 1990 zijn vele polders verkaveld en dat heeft ongetwijfeld aanzienlijke veranderingen in het vogelleven tot gevolg gehad. Waarschijnlijk zijn bovengenoemde schattingen veel te laag geweest, maar ze zeggen wel iets over de relatieve dichtheid van de soorten. Als de kievit in de periode 1960-2000 stabiel gebleven is, dan duiden de gegevens uit tabel 2 erop dat de grutto achteruit is gegaan en de scholekster toegenomen. De grote verliezers in deze periode zijn echter de kleine zangvogels, patrijs, zomertaling en slobeend.

● *Kievitsnest tussen tulpen. Foto: Marco van der Lee.*

Trends 2000-2006

In 2006 heeft de Agrarische Natuurvereniging West-Friesland alle weidevogels in haar werkgebied laten monitoren door een professioneel onderzoekbureau. Tabel 2 geeft een overzicht van aantallen en dichtheden. In tabel 3 zijn de aantallen geregistreerde nesten en de dichtheden per 100 ha van de algemene soorten over de jaren 2000-2006 vermeld.

Het aantal gecontracteerde hectaren nam in de periode 2000-2006 toe van 720 hectaren tot 3000 hectaren in de laatste twee jaren. Hierdoor is ook het totaal aantal gevonden nesten toegenomen. De dichtheden geven een betere maat voor het bepalen van de trends.
Opvallend zijn de hoge dichtheden in 2000 en 2001, een gevolg van het feit dat toen de weidevogelrijkste gebieden werden gecontracteerd, zoals de Berkmeer. Vanaf 2002 is er een redelijk stabiele weidevogelpopulatie, variërend in dichtheid van 61 tot 65 nesten per hectare. De kievit fluctueert in aantallen van jaar tot jaar, maar gemiddeld blijft de soort stabiel. Het zelfde geldt voor de scholekster. Bij grutto en tureluur worden de dichtheden van 2000 en 2001 daarna niet meer gehaald, mede een gevolg van het feit dat in de eerste jaren de meest grutto- en tureluurrijke bedrijven gecontracteerd zijn. In de laatste 4 jaren blijven de dichtheden stabiel.
Voor alle soorten en het gehele gebied geldt dat de predatie op nesten met 5-6% laag is vergeleken met veel andere weidevogelgebieden (jaarverslagen vrijwillige weidevogelbescherming).

Conclusies

West-Friesland kent een perceelgebruik dat belangrijk afwijkt van andere weidevogelgebieden. Vooral van belang is het percentage grasland dat voor 1 juni gemaaid wordt. Dit percentage ligt met 52% belangrijk lager dan in andere weidevogelgebieden. Daarnaast liggen verspreid over het gebied 10% tulpen en 16% ander bouwland. De weidevogels en hun jongen spelen in op dit mozaïek van landgebruik. Tulpen hebben, met een percentage van 10% van het landgebruik, een belangrijke functie als broedgebied, en als foerageer- en schuilgebied voor veel jonge weidevogels.

Dit verslag is een samenvatting van het rapport 'Agrarisch weidevogelbeheer in West-Friesland 2000-2006', dat werd uitgebracht in opdracht van de Agrarische Natuurvereniging West-Friesland.

jaar	hectaren	nesten totaal	dichth. 100 ha	Kievit		Scholekster		Grutto		Tureluur	
				N	D	N	D	N	D	N	D
2000	720	536	74	291	40	89	12	103	14	48	7
2001	1360	1000	74	543	40	183	13	166	12	96	7
2002	1640	1022	62	576	35	159	10	175	11	82	5
2003	1640	1063	65	639	39	174	11	152	9	70	4
2004	2760	1528	55	844	31	290	11	257	9	106	4
2005	3000	1862	62	1068	36	378	13	261	9	121	4
2006	3000	1946	65	1101	37	397	13	282	9	129	4

● *Tabel 3. Nestenregistratie ANV West-Friesland, 2000-2006.*
N = aantal geregistreerde nesten, D = dichtheid per 100ha.

Marco van der Lee
Buurtje 30
1619 JS Andijk